

מד"ר - הרצאה 3

7 באוגוסט 2011

מערכת של מד"ר מסדר ראשון

מערכת של מד"ר מסדר ראשון ניתנת בצורה:

$$\vec{F} = (x, \vec{y}, \vec{y}')^T$$

כאשר \vec{y} הוא וקטור של n פונק' לא ידועות של x ו \vec{F} הוא וקטור במימד n של פונק' ב $2n + 1$ משתנים. בצורה נורמלית הצורה היא

$$\vec{y}' = \vec{f}(x, \vec{y})$$

למשל:

$$\begin{aligned} y_1' + \sin x + y_1 y_2 \cdot x^2 &= 0 \\ \frac{y_1'}{y_2} + \frac{y_2'}{y_1} + \cos x &= 0 \end{aligned}$$

בעיית קושי עבור מערכת היא מהצורה:

$$\begin{aligned} \vec{F}(x, \vec{y}, \vec{y}') &= 0 \\ \vec{y}(x_0) &= \vec{y}_0 \end{aligned}$$

משפט - הקשר בין מד"ר מסדר גבוה למערכת מד"ר

מד"ר מסדר n (נורמלית/לינארית/הומוגנית) שקולה למערכת של מד"ר מסדר ראשון (נורמלית/לינארית/הומוגנית).

אם למד"ר מסדר גבוה נתונים גם תנאי התחלה עבור:

$$y(x_0), y'(x_0), \dots, y^{(n-1)}(x_0)$$

זה שקול לבעיית קושי עבור מערכת המד"ר.

הוכחה

נגדיר

$$y_1 = y', y_2 = y'', \dots, y_{n-1} = y^{(n-1)}$$

המד"ר התחילה בצורה

$$F(x, y, y', \dots, y^{(n-1)}, y^{(n)}) = 0$$

ועכשיו נכתוב

$$F(x, y, y_1, \dots, y_{n-1}, y'_{n-1}) = 0$$

וכן נוסיף את המשוואות:

$$\begin{cases} y' & = & y_1 \\ y'_1 & = & y_2 \\ \vdots & & \vdots \\ y'_{n-2} & = & y_{n-1} \end{cases}$$

המשוואות האלה הן נורמליות לינאריות והומוגניות לכן אם F נורמלית/לינארית/הומוגנית גם המערכת תהיה נורמלית/לינארית/הומוגנית. תנאי ההתחלה שבמשפט מתורגמים לתנאי התחלה עבור y, y_1, \dots, y_{n-1} בנק' x_0 שהם תנאי קושי.

דוגמה

$$y^{(3)} + x^2 y'' + \sin(x) \cdot y = 0$$

נסמן:

$$\begin{aligned} z &= y' \\ w &= y'' = z' \end{aligned}$$

אזי המערכת היא:

$$\begin{aligned} w' + x^2 w + \sin(x) \cdot y &= 0 \\ z &= y' \\ w &= z' \end{aligned}$$

משפט הקיום והיחידות עבור מערכת מד"ר

משפט הקיום והיחידות עבור מערכת מד"ר מהצורה:

$$\vec{y}' = \vec{f}(x, \vec{y})$$

תהי $\vec{f}(x, \vec{y})$ פונק' וקטורית רציפה ומקיימת תנאי ליפשיץ ב \vec{y} בתיבה

$$B = \{|x - x_0| \leq a, |y_k - y_{k_0}| \leq b, k = 1, \dots, n\}$$

אזי למערכת המד"ר $\vec{y}' = \vec{f}(x, \vec{y})$ יש פתרון אחד ויחיד ברווח $|x - x_0| < a'$ כאשר:

$$\begin{aligned} \vec{y}(x_0) &= \vec{y}_0 \\ a' &= \min\left(a, \frac{b_1}{M_1}, \dots, \frac{b_n}{M_n}\right) \end{aligned}$$

כאשר

$$M_k = \max_{(x, y) \in B} |f_k(x, \vec{y})|$$

הוכחה

נגדיר סדרת פונק' וקטוריות

$$\{\vec{\phi}_m(x)\}_{m=0}^{\infty}$$

באופן הבא:

$$\begin{aligned}\vec{\phi}_0(x) &= \vec{y}_0 \\ \vec{\phi}_m(x) &= \vec{y}_0 + \int_{x_0}^x f(t, \vec{\phi}_{m-1}(t)) dt\end{aligned}$$

שיטה זו נקראת שיטת פיקרד, שיטה לפתרון מד"ר ע"י קירוב של פונק'. גבול הסדרה הוא הפתרון של המד"ר. אזי עבור $|x - x_0| \leq a'$ מתקיים:

1. הפונק' $\phi_m(x)$ מוגדרות היטב, כלומר לכל m :

$$|\phi_{m,k}(x) - y_{0,k}| \leq b_k$$

נוכיח באינדוקציה על m .

עבור $m = 0$ בודאי נכון, כיוון ש $\phi_{0,k} = y_{0,k}$.
נניח נכונות עבור $m - 1$, אזי:

$$\begin{aligned}|\phi_{m,k} - y_{0,k}| &= \left| \int_{x_0}^x f_k(t, \vec{\phi}_{m-1}(t)) dt \right| \\ &\leq |x - x_0| \cdot M_k \\ &\leq a' M_k \leq b_k\end{aligned}$$

לכן $\vec{\phi}_m(x)$ מוגדרות היטב בתיבה וכן רציפות עבור $|x - x_0| \leq a'$ ע"פ ההגדרה.

2. סדרת הפונק' $\{\phi_m(x)\}_{m=0}^{\infty}$ מתכנסת במ"ש ברווח $|x - x_0| \leq a'$ (נוכיח רכיב רכיב).
ניתן לכתוב

$$\phi_{N,k}(x) = \sum_{m=1}^N [\phi_{m,k}(x) - \phi_{m-1,k}(x)] + \phi_{0,k}(x)$$

$\phi_0(x)$ קבועה ולכן הטור מתכנס במ"ש אם הסכום מתכנס במ"ש.
מתקיים:

$$\begin{aligned}|\phi_{m+1,k}(x) - \phi_{m,k}(x)| &= \left| \int_{x_0}^x [f_k(t, \phi_m(t)) - f_k(t, \phi_{m-1}(t))] dt \right| \\ &\leq \int_{x_0}^x |f_k(t, \phi_m(t)) - f_k(t, \phi_{m-1}(t))| dt\end{aligned}$$

נניח $x \geq x_0$, נסמן:

$$\delta_m(x) = \sum_{k=1}^n |\phi_{m,k}(x) - \phi_{m-1,k}(x)|$$

אזי לפי תנאי ליפשיץ:

$$|\phi_{m+1,k}(x) - \phi_{m,k}(x)| \leq K \int_{x_0}^x \delta_m(t) dt$$

נסכום על k ונקבל:

$$\delta_{m+1}(x) \leq n \cdot K \int_{x_0}^x \delta_m(t) dt$$

נסמן:

$$\begin{aligned} K_0 &= nK \\ H &= \max_{1 \leq i \leq n} M_i \\ H_0 &= nH \end{aligned}$$

אז נוכיח שלכל m מתקיים:

$$\delta_m(x) \leq H_0 \cdot K_0^{m-1} \cdot \frac{(x-x_0)^m}{m!}$$

נוכיח באינדוקציה על m .
עבור $m=1$, מהעובדה:

$$\begin{aligned} |\phi_{1,k}(x) - \phi_{0,k}(x)| &\leq \int_{x_0}^x f_k(t, \vec{y}_0) dt \\ &\leq H \cdot (x-x_0) \end{aligned}$$

ולכן:

$$\begin{aligned} \delta_1(x) &= \sum_{k=1}^n |\phi_{1,k}(x) - \phi_{0,k}(x)| \\ &\leq n \cdot H \cdot (x-x_0) = H_0(x-x_0) \end{aligned}$$

נניח נכונות עבור m , אזי

$$\begin{aligned} \delta_{m+1}(x) &\leq K_0 \int_{x_0}^x \delta_m(t) dt \\ &\leq K_0 \cdot \int_{x_0}^x H_0 K_0^{m-1} \cdot \frac{(t-x_0)^m}{m!} dt \\ &\leq H_0 K_0^m \frac{(x-x_0)^{m+1}}{(m+1)!} \end{aligned}$$

כלומר

$$\delta_m(x) = \sum_{k=1}^n |\phi_{m,k}(x) - \phi_{m-1,k}(x)| \leq \frac{H_0 (K_0 a')^m}{K_0 \cdot m!}$$

ולכן לכל k :

$$|\phi_{m,k}(x) - \phi_{m-1,k}(x)| \leq \frac{H_0 (K_0 \cdot a')^m}{K_0 m!}$$

הטור

$$\sum_{m=1}^{\infty} \frac{(K_0 a')^m}{m!}$$

מתכנס ל- $e^{K_0 a'}$ ולכן סדרת הפונק' $\{\phi_m(x)\}_{m=0}^{\infty}$ מתכנסת במ"ש עבור $|x - x_0| \leq a'$ לפונק' $\phi_x = \lim_{n \rightarrow \infty} \phi_n(x)$

3. $\phi(x)$ פתרון של מערכת המד"ר.
לפי ההגדרה מתקיים

$$\vec{\phi}_m(x) = \vec{y}_0 + \int_{x_0}^x f(t, \vec{\phi}_{m-1}(t)) dt$$

ניקח גבול $m \rightarrow \infty$ ונקבל:

$$\phi(x) = \vec{y}_0 + \int_{x_0}^x f(t, \phi(t)) dt$$

לפי גזירות האינטגרל נקבל:

$$\vec{\phi}'(x) = \vec{f}(x, \vec{\phi}(x))$$

כלומר $y = \phi(x)$ פותר את המד"ר.

4. הפתרון יחיד.

נניח $\phi(x), \psi(x)$ שני פתרונות ברוח $|x - x_0| \leq a'$ המקיימים:

$$\vec{\phi}'(x) = \vec{f}(x, \vec{\phi}(x))$$

$$\vec{\psi}'(x) = \vec{f}(x, \vec{\psi}(x))$$

$$\vec{\phi}(x_0) = \vec{\psi}(x_0) = \vec{y}_0$$

ניתן לכתוב:

$$\vec{\phi}(x) = \vec{y}_0 + \int \vec{f}(t, \vec{\phi}(t)) dt$$

$$\vec{\psi}(x) = \vec{y}_0 + \int \vec{f}(t, \vec{\psi}(t)) dt$$

נקבל:

$$\begin{aligned} |\phi_i(x) - \psi_i(x)| &\leq \int_{x_0}^x |f_i(t, \vec{\phi}(t)) - f_i(t, \vec{\psi}(t))| dt \\ &\leq \int_{x_0}^x K \sum_{k=1}^n |\phi_k(t) - \psi_k(t)| \end{aligned}$$

נסכום על i ונקבל:

$$\sum_{i=1}^n |\phi_i(x) - \psi_i(x)| \leq nK \sum_{k=1}^n \int_{x_0}^x |\phi_k(t) - \psi_k(t)| dt$$

נסמן

$$\delta(x) = \sum_{i=1}^n |\phi_i(x) - \psi_i(x)|$$

ונקבל:

$$0 \leq \delta(x) \leq K_0 \int_{x_0}^x \delta(t) dt$$

ידוע לנו שמתקיים:

$$\delta(x) \leq H_0$$

הטביח באינדוקציה שלכל m מתקיים

$$\delta(x) \leq H_0 K_0^m \frac{|x - x_0|^m}{m!}$$

עבור $m = 0$ זה מיידי, $\delta(x) \leq H_0$
נניח נכונות עבור m , אזי עבור $x \geq x_0$:

$$\begin{aligned} \delta(x) &\leq K_0 \int_{x_0}^x \delta(t) dt \\ &\leq K_0 \int_{x_0}^x H_0 K_0^m \cdot \frac{(t - x_0)^m}{m!} dt \\ &= H_0 K_0^{m+1} \cdot \frac{(x - x_0)^{m+1}}{(m+1)!} \end{aligned}$$

אבל

$$\lim_{m \rightarrow \infty} H_0 K_0^m \cdot \frac{(x - x_0)^m}{m!} = 0$$

ולכן:

$$0 \leq \delta(x) \leq 0$$

כלומר $\delta(x) = 0$ ולכן $\phi = \psi$, מש"ל.

מד"ר סתומות מסדר 1

מד"ר סתומות מסדר 1 הן מד"ר מהצורה

$$F(x, y, y') = 0$$

שלא ניתן להעביר אותן לצורה $y' = f(x, y)$ באופן כללי ניתן לעבור לצורה

$$\begin{aligned} y' &= p \\ F(x, y, p) &= 0 \end{aligned}$$

נתסכל על מספר מקרים:

מקרה א' - משוואה מסדר 1 ממעלה n

$$(y')^n + p_1(x, y) \cdot (y')^{n-1} + \dots + p_{n-1}(x, y) y' + p_n(x, y) = 0$$

לעתים ניתן לחלץ n פתרונות של y' , כלומר לקבל:

$$(y' - f_1(x, y)) (y' - f_2(x, y)) \cdot \dots \cdot (y' - f_n(x, y)) = 0$$

במקרה כזה יהיו n פתרונות שונים של המשוואות

$$y' - f_i(x, y) = 0$$

דוגמה

$$(y')^2 - \frac{xy}{a^2} = 0$$

ניתן לכתוב את המשוואה כך:

$$\begin{aligned} \left(y' - \frac{\sqrt{xy}}{a}\right) \left(y' + \frac{\sqrt{xy}}{a}\right) &= 0 \\ y' &= \pm \frac{\sqrt{xy}}{a} \end{aligned}$$

והפתרונות הם:

$$\sqrt{y} \pm \frac{x^{\frac{3}{2}}}{3a} = c$$

מקרה ב' - כאשר x לא מופיע

$$F(y, y') = 0$$

$$p = y' = \frac{dy}{dx}$$

$$F(y, p) = 0$$

נבצע אינטגרציה על המשוואה $\frac{y'}{p} = 1$:

$$\int \frac{dy}{p} = \int dx$$
$$x = \int \frac{dy}{p} + c$$

את y לעתים אפשר לבטא באמצעות p בעזרת המשוואה $F(y, p) = 0$ אז נקבל

$$y = \phi(p)$$

נקבל ע"י אינטגרציה בחלקים:

$$x = c + \int \frac{dy}{p}$$
$$= c + \frac{y}{p} + \int \frac{y}{p^2} dp$$
$$= c + \frac{\phi(p)}{p} + \int \frac{\phi(p)}{p^2} dp$$

קיבלנו ביטוי של x ושל y באמצעות p .

דוגמה

$$y = (y')^2 + 2(y')^3$$

נגדיר

$$y' = p$$
$$y = p^2 + 2p^3$$

אזי

$$x = c + \frac{y}{p} + \int \frac{y dp}{p^2}$$
$$= c + \frac{p^2 + 2p^3}{p} + \int \frac{p^2 + 2p^3}{p^2} dp$$
$$= c + p + 2p^2 + \int (1 + 2p) dp$$
$$= c + p + 2p^2 + p + p^2$$
$$= c + 2p + 3p^2$$

קיבלנו את הפתרון:

$$\begin{cases} x = c + 2p + 3p^2 \\ y = p^2 + 2p^3 \end{cases}$$

מקרה ג' - כאשר y לא מופיע

$$F(x, y') = 0$$

נניח שאנחנו יכולים לחלץ את x כלומר

$$x = \varphi(y')$$

נציב $y' = p$ אז

$$x = \varphi(p)$$

$$y' = p$$

$$dy = p dx$$

נעשה אינטגרציה ונקבל

$$y = \int p dx + c$$

$$\left[\begin{array}{l} u = p, du = dp \\ dv = dx, v = x \end{array} \right]$$

$$y = c + px - \int x dp$$

$$= c + p \cdot \varphi(p) - \int \varphi(p) dp$$

דוגמה

$$x = y' \cdot \sin(y')$$

$$p = y'$$

$$x = p \sin p$$

$$y = c + p^2 \sin p + \int p \sin p dp$$

$$= c + p^2 \sin p + p \cos p - \int \cos p dp$$

$$= c + p^2 \sin p + p \cos p - \sin p$$

לכן הפיתרון הוא:

$$x = p \sin p$$

$$y = c + p^2 \sin p + p \cos p - \sin p$$

מקרה 4 - מופיעים x או y אבל סתומות ביחס ל x או y

$$F(y, y') = 0$$

או

$$F(x, y') = 0$$

נגדיר שוב

$$y' = p$$

נתחיל מהמקרה

$$F(y, p) = 0$$

נציב $y = \varphi(t)$.

$$F(\varphi(t), p) = 0$$

מכאן נוציא את p ,

$$p = \psi(t)$$

לפי ההצבה שלנו

$$y' = p$$

$$dy = \psi(t) dx$$

$$dy = \varphi'(t) dt$$

$$\psi(t) dx = \varphi'(t) dt$$

$$dx = \frac{\varphi'(t)}{\psi(t)} dt$$

$$x = \int \frac{\varphi'(t)}{\psi(t)} dt + c$$

$$y = \varphi(t)$$

וזה הפתרון.

דוגמה

$$y = a\sqrt{1 + (y')^2}$$

$$y' = p$$

נציב

$$y' = \sinh(t) = p$$

$$y = a \cosh(t)$$

$$x = \int \frac{a \sinh(t)}{\sinh(t)} dt + c$$

$$= at + c$$

אז קיבלנו שהפתרון הוא:

$$\begin{aligned}x &= at + c \\y &= a \cosh t\end{aligned}$$

המשך מקרה 4

כנ"ל אם

$$F(x, y') = 0$$

נציב $x = \varphi(t)$, $p = y'$ אזי

$$F(\varphi(t), p) = 0$$

נקבל

$$p = \psi(t)$$

ולכן

$$\begin{aligned}dx &= \varphi'(t) dt \\ \frac{dy}{dx} &= \psi(t) \\ dx &= \frac{dy}{\psi(t)} \\ \varphi'(t) dt &= \frac{dy}{\psi(t)} \\ y &= c + \int \psi(t) \varphi'(t) dt\end{aligned}$$

והפתרון הוא:

$$\begin{aligned}x &= \varphi(t) \\ y &= c + \int \psi(t) \varphi'(t) dt\end{aligned}$$

משוואת לגרנז'

$$\begin{aligned}y &= \varphi(y') \cdot x + \psi(y') \\ \varphi(y') &\neq y'\end{aligned}$$

נציב $p = y'$ נקבל

$$y = \varphi(p)x + \psi(y')$$

נגזור לפי x :

$$y' = \varphi(p) + \frac{d\varphi}{dp} \cdot x \cdot \frac{dp}{dx} + \frac{d\psi}{dp} \cdot \frac{dp}{dx}$$

$$p = \varphi(p) + \left[xP'_p(p) + \psi'_p(p) \right] \frac{dp}{dx}$$

נכפיל ב $\frac{dx}{dp}$:

$$\frac{dx}{dp} (p - \varphi(p)) = x\varphi'_p(p) + \psi'_p(p)$$

$$\frac{dx}{dp} - \frac{\varphi'_p(p)}{p - \varphi(p)} \cdot x = \frac{\psi'_p(p)}{p - \varphi(p)}$$

קיבלנו מד"ר לינארית של x כפונק' של p שאנו יודעים לפתור, הפתרון:

$$x = e^{\int \frac{\varphi'_p(p)}{p - \varphi(p)} dp} \cdot \left[c + \int \frac{\psi'_p(p)}{p - \varphi(p)} e^{-\int \frac{\varphi'_p(p)}{p - \varphi(p)} dp} dp \right]$$

$$y = \varphi(p)x + \psi(p)$$

הערה

חילקנו ב $p - \varphi(p)$, כלומר הנחנו שמתקיים

$$p - \varphi(p) \neq 0$$

אם $0 = p_i - \varphi(p_i)$ שורשים של הביטוי אז $y = p_i x + \psi(p_i)$ גם פתרון.

דוגמה

$$y = x \cdot (y')^2 + (y')^2$$

$$y' = p$$

$$y = xp^2 + p^2$$

$$p = y' = p^2 + 2xp \cdot \frac{dp}{dx} + 2p \frac{dp}{dx}$$

$$p - p^2 = 2p(x+1) \frac{dp}{dx}$$

$$1 - p = 2(x+1) \frac{dp}{dx}$$

$$\frac{dx}{x+1} = 2 \frac{dp}{1-p}$$

$$\ln|x+1| = -2 \ln|p-1| + c$$

$$x+1 = \frac{c}{(p-1)^2}$$

הפתרון הוא:

$$x = \frac{c}{(p-1)^2} - 1$$
$$y = p^2(x+1) = \frac{cp^2}{(p-1)^2}$$

חילקנו ב p וב $1-p$ לכן גם הפונק' הבאות הן פתרון:

$$y = x + 1$$
$$y = 0$$

משוואת קלרו

$$y = y'x + \psi(y')$$

נציב

$$y' = p$$
$$y = xp + \psi(p)$$

נגזור ב x :

$$p = p + x \frac{dp}{dx} + \psi'_p(p) \frac{dp}{dx}$$
$$0 = \frac{dp}{dx} (x + \psi'_p(p))$$

יש לנו שני פתרונות. הראשון:

$$\frac{dp}{dx} = 0$$
$$p = c$$
$$y = xc + \psi(c)$$

הפתרון השני (פתרון מיוחד):

$$x = -\psi'_p(p)$$
$$y = -p\psi'_p(p) + \psi(p)$$

דוגמה

$$y = xy' + \sin(y')$$

משפחת הפתרונות היא

$$y = xc + \sin c$$

והפתרון המיוחד הוא

$$\begin{cases} x = -\cos p \\ y = -p \cos p + \sin p \end{cases}$$

אם רוצים אפשר למצוא את p באמצעות x ולהגיע לפתרון לא פרמטרי:

$$y = x \arccos(-x) + \sqrt{1-x^2}$$

דוגמה לפתרון בשיטת פיקרד

$$\begin{aligned} y' &= y \\ y(0) &= y_0 \end{aligned}$$

נגדיר:

$$\begin{aligned} \varphi_0(x) &= y_0 \\ \varphi_1(x) &= y_0 + \int_0^x \varphi_0(t) dt \\ &= y_0 + xy_0 \\ \varphi_2(x) &= y_0 + \int_0^x (y_0 + y_0 t) dt \\ &= y_0 + y_0 x + y_0 \frac{x^2}{2} \end{aligned}$$

נמשיך ונקבל (באינדוקציה):

$$\varphi_n = y_0 \sum_{k=0}^n \frac{x^k}{k!}$$

ולכן נקבל

$$\varphi = y_0 \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k}{k!} = y_0 e^x$$